

za 26 mei 2018
20.00 Concertzaal

LE CONCERT SPIRITUEL

Vivaldi. Gloria

— CONCERT —
— GEBOUW —
— BRUGGE —

Biografieën

Le Concert Spirituel (FR) werd in ruim 30 jaar een van de belangrijkste (historische) 'ensembles' van Frankrijk met vaste engagements in het Théâtre des Champs-Élysées en het Château de Versailles en regelmatige tournees naar de voornaamste zalen wereldwijd. De nadruk groeide van religieuze Franse muziek naar de herontdekking van vergeten opera's, die vaak in luxueuze uitgaves een groot publiek bereikten. Le Concert Spirituel is bekroond met de Edison Award (voor zijn album *Händel: Water Music & Fireworks*, Glossa, 2008), de Echo Klassik Award, de Grote Prijs van de Académie Charles Cros en de German Record Critic's Award, en werd ook genomineerd voor de Grammy Awards. Sinds 2015 is het voor zijn opnames exclusief verbonden aan Alpha Classics.

Le Concert Spirituel wordt gesubsidieerd door het Franse Ministerie van Cultuur en Communicatie en door de Stad Parijs, ontvangt steun van Mécénat Musical Société Générale en Fondation Bru, en dankt zijn mecenasen van het dotatiefonds, en dan vooral de Groupe SMA, mecenas van de grote operaproductie van het seizoen, alsook de individuele mecenasen van zijn 'Carré des Muses'.

Hervé Niquet (FR) is klavecijnist, organist, pianist, zanger, componist, koorleider en orkestleider. Hij wordt algemeen erkend als een groot specialist van het Franse repertoire: van de barok tot Claude Debussy. In 1987 richtte hij Le Concert Spirituel op met de bedoeling het Franse *grand motet* te laten herleven. In de voorbije dertig jaar heeft het ensemble zich ontpopt tot een echt baken voor de interpretatie van barokmuziek. Omdat Hervé Niquet ervan overtuigd is dat er doorheen de eeuwen slechts één Franse muziek is geweest, dirigeert hij ook prestigieuze orkesten waarmee hij zich in het repertoire van de 19e en het begin van de 20e eeuw verdiept. Hervé Niquet heeft ook een speciale band met het Vlaams Radio Koor, waarvan hij de muzikdirecteur is, en met Brussels Philharmonic, waar hij geregeld als gastdirigent optreedt. Daarnaast is hij artistiek leider van het Festival de l'Abbaye de Saint-Riquier – Baie de Somme. Hervé Niquet is ridder in de Franse Nationale Orde van Verdienste en officier in de Orde van Kunsten en Letteren.

Uitvoerders & programma

19.15 Inleiding door Ignace Bossuyt

Le Concert Spirituel: koor & orkest
Hervé Niquet: dirigent

André Campra (1660-1744)
Messe Ad majorem Dei Gloriam

Antonio Vivaldi (1678-1741)
Laetatus sum, RV607
In exitu Israel, RV604
Magnificat, RV610

pauze

Antonio Vivaldi
Lauda Jerusalem, RV609
Gloria, RV589

Met Nederlandse boventiteling

Dit concert wordt opgenomen door Klara en uitgezonden op woensdag 27 juni 2018 om 20 uur tijdens 'Klara Live'. Bedankt voor het vermijden van storende geluiden, ook tussen de delen.

Uw applaus krijgt kleur dankzij de bloemen van Bloemblad.

VOCAAL

Theater in de kerk

Hoezeer de muziek – en de kunst in het algemeen – in het verleden werd bepaald door de persoonlijke smaak van de heerser, blijkt uit de productie aan het hof van Lodewijk XIV. Als centrum van het heeal bepaalde de Zonnekoning wat moest en wat kon (en wat niet mocht). Opera's zonder een ruim aandeel aan balletten waren ondenkbaar. Voor de dagelijkse mis gaf hij de voorkeur aan de 'messe basse', de gelezen mis, waarbij de vaste misdelen niet werden gezongen. Vandaar dat het misrepertoire uit de Franse barok eerder beperkt is en vaak niet bestemd voor het hof. De tien missen van Marc-Antoine Charpentier, tijdgenoot van Lodewijks bevoorrechte componist Jean-Baptiste Lully, waren bedoeld voor kerken, private kapellen en kloosters.

André Campra, die vooral bekend werd als componist van muziek voor het theater, schreef in 1699 zijn vierstemmige *Missa Ad majorem Dei Gloriam* voor het Jezuïetencollege Louis-le-Grand, waaraan hij een aantal jaren als *maître de musique* verbonden was. De titel refereert aan de lijfspreuk van Ignatius van Loyola ('Tot meerdere eer van God'), het devies van de Jezuïeten. De mis is een a-cappellamis in de *stile antico*, de erfenis van de polyfonie uit de renaissance die in de liturgische muziek ook later nog druk werd beoefend. Maar wel met barokke trekjes, zoals de sterke contrastwerking op metrisch, ritmisch, melodisch en harmonisch vlak, vaak in functie van de tekstuitdrukking (zoals in het *Credo* het trage tempo bij het lijden en de begrafenis van Christus – *passus et sepultus est* – tegenover de versnelling bij de verrijzenis – *et resurrexit tertia die*). Ook qua textuur speelt Campra sterke tegenstellingen uit: imitatief contrapunt tegenover akkoordische declamatie, muziektechnische complexiteit tegenover duidelijke tekstvoordracht.

Campra's Italiaanse tijdgenoot Antonio Vivaldi, de grootmeester van het soloconcerto, maar evenzeer van de opera, ontpopt zich als een componist die lyriek en dramatiek, virtuoos vertoon en instrumentaal koloriet perfect weet te doseren. Van zijn circa zestig liturgische composities is ongeveer een derde psalmzettingen, bestemd voor de vesperliturgie. Naast uitgebreide meerdelige psalmen schreef Vivaldi een aantal psalmen die als eenvoudige, functioneel-liturgische werken kunnen bestempeld worden: op een gelijkmatige instrumentale achtergrond van strijkers, vaak gebaseerd op de herhaling van éénzelfde patroon, declameert het koor de psalmtekst. Tekstverstaanbaarheid en algemene sfeerschepping primeren, detailexpressie komt niet of nauwelijks aan bod.

Een typisch voorbeeld is de psalm *Laetatus sum* (Psalm 121), een van vreugde doordrongen bedevaartslied: 'Verheugd was ik toen mij werd gezegd: We gaan naar het huis van de Heer'. De strijkers houden van begin tot einde een vrolijk huppelend ritmisch motief aan, als basis voor een doorlopende vierstemmige koordeclamatie. Het tempo is allegro ('opgewekt' = snel), het metrum ternair: driedelige maat refereert aan positieve emoties en aan dans. Hiermee verwant is *In exitu Israel* (Psalm 113), een uitgebreide hymne aan de ware God, die de beschermer is van zijn volk, die het uit Egypte heeft bevrijd, een helper en een schild, in tegenstelling tot de godsbeelden van de heidenen die 'maakfels zijn van mensenhanden'. Ook hier domineert een constante muzikale stroom op een achtergrond van begeleidende strijkers. Een derde lofpsalm is *Lauda Jerusalem* (Psalm 147) – tempo allegro en ternair metrum: God is werkzaam over de hele kosmos, hij heerst over en hij beheerst alles. Hier drijft

Vivaldi de jubel op door een bezetting voor dubbelkoor en twee gesplitste ensembles van strijkers, plus twee solostemmen. Centraal staat een begeesterende dialoog tussen de twee koren en orkesten, afgewisseld met virtuoze aria's voor de sopranen die de superieure kwaliteiten van de enige ware God enthousiast bejubelen: 'Hij versterkt de grendels aan je poorten, hij zegent de kinderen binnen je muren, hij beveiligd je grenzen en schenkt vette tarwe in overvloed'.

Het *Magnificat* en het *Gloria* zijn uitgebreidere composities, vergelijkbaar met een cantate: Vivaldi splitst de tekst in meerdere onderdelen die onderling contrasteren in functie van een sterkere tekstuitdrukking, met veel oog voor details, wat in de drie psalmen ontbreekt. Maria's lofzang bij haar bezoek aan haar nicht Elisabeth, beiden zwanger, vormt het hoogtepunt van de vesperliturgie, vandaar een feestelijker aanpak. De plechtige inzet voor koor op *Magnificat anima mea* zet de toon: 'Mijn ziel prijst hoog de Heer'. Koorfragmenten wisselen af met solistische passages. De tekst inspireert tot direct aansprekende expressieve toetsen: zo volgt na de jubel voor solisten op *Exultavit spiritus meus* een intiem, langzaam koordeel met zachte dissonanten en chromatiek op *Et misericordia*, dat Gods barmhartigheid oproept, waar vervolgens op *Fecit potentiam* een heftig presto aansluit als weergave van Gods 'machtige arm'. Op een gelijkaardige manier benadert Vivaldi de tekst van het *Gloria*, de lofzang uit de misliturgie. Na de glansrijke inzet op *Gloria* is het onderdeel *Et in terra pax* een oproep tot vrede: het tempo vertraagt, de ene na de andere stem van het koor zet in, zodat dit indrukwekkende (en langste) deel geleidelijk uitgroeit tot een indringende smeekbede om vrede. De strijkers herhalen

'Deze muziek van Vivaldi is, zoals overigens alle religieuze muziek uit die tijd, uitgesproken theatera.'

— Hervé Niquet, dirigent

hierbij het hele stuk door steeds dezelfde kleine motieven, als een rustgevende achtergrond. Het contrast met het volgende deel is treffend: *Laudamus te*, 'wij loven u' – een vreugdevolle lofzang, vandaar: snel tempo, de violen zorgen voor een flitsende inzet en twee sopranen leven zich uit in jubelzang. Lange notenslierten op *glorificamus* geven uiting aan hun vreugde.

De meeste van zijn liturgische muziek componeerde Vivaldi voor het Ospedale della Pietà in Venetië, een meisjesinstituut voor wezen en bastaardkinderen waar hij een aantal jaren als muziekleraar aan verbonden was en waarvan de hoogstaande muziekuitvoeringen tot in het buitenland faam genoten. Naar verluidt zongen de meisjes alle partijen, van hoog tot laag, en was het niet ongebruikelijk dat de solodelen door de gezamenlijke stemmengroep werden gezongen (sopraansolo door alle sopranen, altsolo door alle alten). 'Dit geeft een uitzonderlijke uitstraling aan deze muziek,' aldus Hervé Niquet, 'en verleent die een typisch opera-achtig karakter. En deze muziek van Vivaldi is, zoals overigens alle religieuze muziek uit die tijd, uitgesproken theatera.'

— Ignace Bossuyt

VIVALDI'S LAATSTE JAAR

Dat Antonio Vivaldi op 4 maart 1678 in Venetië werd geboren weten we pas sinds 1962, toen zijn doopakte in de kerk van San Giovanni in Bragore werd ontdekt. Ook over het laatste jaar van zijn leven (1741) was weinig bekend, tot 1938. In dat jaar onderzocht Rodolfo Gallo de Venetiaanse *Commemoriali Gradenigo* (de memoires van Pietro Gradenigo) en ontdekte hij dat Vivaldi in armoede was gestorven in Wenen. 'De abt D. Antonio Vivaldi, de uitzonderlijke violist, ook wel de Rode Priester genoemd, geëerd vanwege zijn concerten en andere composities, verdiende ooit meer dan 50.000 dukaten [of dit per jaar was wordt niet vermeld], hij stierf arm in Wenen, vanwege zijn buitengewone spilzucht.'

De vermelding spilzucht wordt meestal als fel overdreven beschouwd. Vivaldi verdiende ongetwijfeld veel geld maar nam als impresario grote risico's, had een huishouden te onderhouden van twee vrouwen (waaronder zijn jarenlange vriendin, de zangeres Anna Girò) en ook zijn gezondheidsproblemen – hij leed aan een astmatische bronchitis – brachten heel wat kosten met zich mee. Het is niet geweten wanneer precies Vivaldi in Wenen arriveerde. Wel dat hij logeerde bij Maria Agatha Waller (of Wahler), de weduwe van een zadelmaker, in een huis (dat niet meer bestaat) op de hoek van de Kärntnerstrasse en de Sattlergasse. In februari 1741 was hij zeker in Wenen want graaf Anton Ulrich von Sachsen-Meiningen vermeldt in zijn dagboek tweemaal een ontmoeting met de 'Rode Priester'.

Eind juni 1741 ondertekende Vivaldi (het werd zijn laatste bekende handtekening) een kwitantie voor graaf Vinciguerra di Collalto voor twaalf Hongaarse guldens voor een 'hoop muziek' (vermoedelijk de 15 concerten op de inventaris van het kasteel Brtnice in Moravië). In het register van de Weense Stefansdom vond Gallo de inschrijving van Vivaldi's overlijden: 'Begrafenis Vivaldi, 28 juli (1741). De weleerwaarde heer Antonio Vivaldi, seculier priester, is in het Sattlerhuis bij de Kärntnerstrasse aan inwendige brand overleden [an inneren Brand bschaut], oud 63 jaar, [en begraven] op de begraafplaats van het ziekenhuis.' Deze 'brand' betrof hoogstwaarschijnlijk zijn astmatische bronchitis.

Zoals vijftig jaar later ook Mozart kreeg hij een eenvoudige begrafenis met 'Kleingeleuth' op het kerkhof van het Bürgerspital (dat ook niet meer bestaat). De kosten zoals vermeld in het dodenregister bedroegen 19 florijnen en 45 kreutzers: 2,36 voor het luiden van de klok, 2,15 voor het kleed op de lijkbaar, 4,30 voor de dragers, 2 voor de zes kaarsen en nog wat andere onkosten. Wie Vivaldi's begrafenis betaalde, is niet bekend.

— Johan Huys

Le Concert Spirituel

ORKEST 1

eerste viool
Alice Piérot
Stéphan Dudermel

tweede viool
Olivier Briand
Bérengère Maillard

altviool
Alain Pégeot
Géraldine Roux

cello
Tormod Dalen
Annabelle Luis

contrabas
Luc Devanne

ORKEST 2

eerste viool
Hélène Houzel
Benjamin Chénier

tweede viool
Florence Stroesser
Yannis Roger

altviool
Jean-Luc Thonnerieux
Marie-Liesse Barau

cello
Nils de Dinechin
Julie Mondor

contrabas
Brigitte Quentin

CONTINUO

teorbe
Massimo Moscardo
Marie Langlet

orgel
François Saint-Yves

KOOR

eerste sopraan
Agathe Boudet
Hélène Richer
Gwenaëlle Clemino
Julia Beaumier
Sophie Landy

tweede sopraan
Aude Fenoy
Marie-Pierre Wattiez
Alice Glaie
Mélusine de Pas
Marie Serri

eerste mezzosopraan
Fiona McGown
Lucia Nigohossian
Lucie Niquet
Isabelle Schmitt
Christel Boiron

tweede mezzosopraan
Alice Habellion
Pauline Leroy
Laïa Cortes Calafell
Clémence Faber
Anaïs Hardouin-Finez

VERKEN EEN GEHEEL
NIEUW UNIVERSUM

18—19
KOSMOS

Ontdek het nieuwe seizoen op concertgebouw.be

In de kijker

ZATERDAG

06 OKT 2018

20.00 Concertzaal

© Julien Benhamou

Le Banquet Céleste Caldara. Maddalena ai piedi di Cristo

Barok is grillig, dramatisch, grijpt je naar de keel. Maar een werk waarin muziek en theater zo pakkend bij elkaar aansluiten als Caldara's *Maddalena ai piedi di Cristo*, dat is zeldzaam. Damien Guillon en zijn Banquet Céleste zetten met dit grootse werk over de strijd tussen goed en kwaad een nieuwe stap in het gezelschap van een uitgelezen zangerscast.

VRIJDAG

12 OKT 2018

20.00 Concertzaal

© Ribalta Luce Studio

La Risonanza Händel. La resurrezione

In enkele jaren ontpopte de jonge Händel zich tot dé ster aan het culturele firmament met onder meer het oratorium *La resurrezione*. Virtuosoos vuurwerk en de eindeloze nuances van de dramatische partituur vinden elkaar in de uitvoering van dit meesterlijk drama vol muzikale hits door La Risonanza.

Laat weten wat je van het concert vond op

f ConcertgebouwBrugge

@concertgebouwbr

info & tickets +32 70 22 12 12 — In&Uit: 't Zand 34, Brugge

concertgebouw.be